

Горелова Л.М. – старший викладач кафедри іноземних мов Миколаївського державного аграрного університету. Коло наукових інтересів: використання лінгвосоціокультурної методики для посилення мотивації вивчення іноземної мови студентами нефілологічних спеціальностей.

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ-ЕКОНОМІСТІВ

Статтю присвячено формуванню лексичної компетенції у студентів-економістів у процесі вивчення професійно спрямованої англійської мови.

The article is devoted to forming English lexical competence for students of economic departments in the process of teaching English for specific purposes.

У контексті навчання іноземної мови студентів немовних вищих навчальних закладів (ВНЗ) актуальним завданням є оволодіння ними знаннями фахової терміносистеми і набуття вмінь використовувати вузькоспеціалізовану лексику для виконання навчальних професійно-орієнтованих завдань, спрямованих на подальше спілкування у виробничих ситуаціях. Виконуючи зростаюче соціальне замовлення на підготовку таких спеціалістів в умовах розширення міжнародних економічних зв'язків, нормативні документи Міністерства освіти і науки України та Програма з англійської мови для професійного спілкування (2005 р.) визначають предметом навчання майбутніх фахівців спеціальну галузеву лексику. Тому для дослідження шляхів формування англомовної лексичної компетенції необхідно визначитися з питанням відбору навчального матеріалу для навчання студентів немовних ВНЗ термінологічної лексики за фахом підготовки, що й становить мету цієї статті.

Проблему відбору навчального матеріалу та визначення змісту навчання студентів відображено у працях таких дослідників, як Т.О. Вдовіна, Н.Д. Гальскова, Н.І. Гез, Г.А. Гринюк, Л.Ю. Куліш, Б.А. Лапідус, М.В. Ляховицький, О.С. Можасва, Л.П. Смелякова, С.К. Фоломкіна, Ch. Brumfit, D. Nunan, M. West та багатьох інших, що становить теоретичне підґрунтя для вирішення поставленого завдання. Окрім аналізу науково-педагогічної літератури, для обґрунтування проблеми проведення

відбору лексичного матеріалу слід також керуватися положеннями Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, згідно з якими основні стратегії відбору лексики включають відбір усних і писемних іншомовних автентичних текстів та відбір ключових слів у тематичних полях з урахуванням професійних потреб тих, хто вивчає іноземну мову. З огляду на це, спочатку ми розглянемо питання відбору автентичних фахових текстів як основних джерел термінологічної лексики, призначеної для засвоєння студентами немовних ВНЗ, зокрема, на старшому ступені навчання. Згодом ми перейдемо до висвітлення відбору власне галузевої лексики.

З висновків спеціальних досліджень (О.В. Баланаєва, К.Я. Кусько, С.К. Фоломкіна, N. Bieger, T. Hutchinson, M. Levis, A. Waters, P. Wilberg та ін.) випливає, що тексти за спеціальністю вважаються не лише основним джерелом для накопичення фахового термінологічного словника студентів немовних ВНЗ, але й засобом становлення та розвитку їхньої професійної майстерності, сприяють підвищенню культури термінологічного спілкування та професійно орієнтованої ерудиції. Іншими словами, фахові тексти задовольняють інформаційнопізнавальні потреби студентів, служать опорою для стимулювання навчальної мовленнєвої взаємодії студентів на професійну тематику, доповнюють їхні знання з фаху шляхом відтворення та смислової переробки отриманої інформації, розширюють комунікативну спроможність студентів до реального спілкування.

Як зазначає Г.В. Барабанова, у немовному ВНЗ «пріоритет під час добору автентичних текстів повинен віддаватися істинним автентичним текстам» (1). Йдеться про те, що такі тексти є універсальною дидактичною одиницею професійно орієнтованого навчання, оскільки дозволяють з'єднати в єдине ціле два найважливіші напрями у навчанні іноземної мови:

- пізнання системи формально-мовних засобів і пізнання норм та правил спілкування, мовленнєвої поведінки в соціокультурному контексті країни, мова якої вивчається (2);
- автентичні фахові тексти також дають фактологічний матеріал для організації навчального спілкування, у якому актуалізуються соціальна роль, професійний статус, стереотип поведінки, комунікативна компетентність його учасників.

Отже, слідом за Л.М. Босовою вважаємо, що тексти виступають комунікативними одиницями двох рівнів: *когнітивного*, який служить для змістового наповнення акту комунікації, тобто розглядається як ієрархія комунікативно-пізнавальних програм, і *лінгвістичного*, який відображає мовні її мовленнєві форми втілення цих програм (3).

Узагальнюючи викладене вище, доходимо висновку, що доцільність відбору й використання автентичних англомовних текстів у процесі навчання студентів немовних ВНЗ обумовлюється наступними чинниками:

1. Автентичні англомовні тексти є цінним інформаційним та пізнавальним матеріалом, який доповнює отримані студентами під час вивчення спеціальних дисциплін знання, забезпечує дію принципів між-предметної координації та професійної спрямованості навчання ділової іноземної мови.

2. Тексти за фахом є зразками наукової прози, моделлю викладу основних теоретичних понять і категорій засобами іноземної мови, що може служити взірцем створення власного вторинного тексту при написанні рефератів та інших творчих завдань, опорою для формулювання думок і мотиваційним поштовхом для виходу у мовлення.

3. Автентичні тексти є джерелом словникового запасу студентів з фаху, прикладом вживання термінологічної лексики у контексті, що допомагає конкретизувати значення слів, пояснити й уточнити випадки їх вживання відповідно до усталених мовних норм і стандартів.

4. Тексти служать стимулом для інтелектуальної та мовленнєвої активності студентів під час інтерактивної комунікації на основі прочитаного, забезпечуючи їх, окрім широкого діапазону термінологічної лексики, ще й мовленнєвими формулами наукового реєстру, моделями поведінки у діловій комунікації, стереотипними фразами, тобто інструментами для продукування висловлювань у після-текстовій діяльності.

Охарактеризувавши властивості автентичних спеціальних текстів у цілому, визначимо їхні жанри, які доцільно використовувати під час відбору й

організації навчального матеріалу, необхідного для формування іншомовної лексичної компетенції у майбутніх економістів. Аналізуючи наукову літературу та керуючись програмними вимогами, можемо вважати, що навчальний матеріал професійної сфери студентів-економістів передусім повинен базуватися на таких спеціальних англомовних текстах як монографії, матеріали наукових конференцій, публікації результатів теоретичних і експериментальних досліджень, аналітичні статті у періодичних фахових виданнях (наприклад, *The World Economy*, *The American Economic Review*, *The Economist*, *Review of World Economics*, *The Economic Journal*, *Oxford Economic Papers*, *Economic Notes*, *Economic Policy*, *Journal of Economics & Management Strategy* та ін.) або в мережі Інтернет (1). Специфікою означених вище текстів є насиченість відповідними термінами, які розкривають наукові поняття і дають їм однозначне трактування. Тематика автентичних економічних текстів науково-академічного стилю охоплює вузькоспеціалізовані проблеми, що відповідає близькості професійних інтересів і пізнавальних потреб студентів-економістів. Такі тексти науково-економічного дискурсу є інформативними й повноцінними щодо свого композиційного оформлення, чим забезпечується можливість для реального іншомовного спілкування і засвоєння спеціальної лексики.

Джерелом поповнення словникового запасу студентів-економістів є також автентичні англомовні матеріали у формі ділових листів, контрактів, угод, декларацій, рекламних проспектів фірм і компаній, протоколів ділових зустрічей, прайс-листів, анотацій і звітів про виконання проектів, електронних повідомлень інформаційного характеру тощо. Такі багатогранні автентичні матеріали взяті з реального життя і не створені спеціально з метою навчання іноземної мови. Вони містять виражену термінами фактологічну інформацію і є зразками мовної норми іншомовного ділового стилю спілкування, а також несуть екстралінгвістичну інформацію, яка, як відомо, є мотиваційним рушієм під час навчання іноземної мови. Вважаємо, що означені вище оригінальні джерела повинні служити предметною наочною для стимулювання вживання лексики у мовленнєвих ситуаціях професійної орієнтації і бути адекватними засобами для підвищення інтересу студентів до виучуваного матеріалу, тобто англійських економічних термінів.

Далі перейдемо до визначення критеріїв відбору фахових текстів. Дослідники, які займалися вивченням цієї проблеми (Г.І. Бородіна, О.В. Литвинов, Т.С. Серова та ін.), в основному орієнтувалися на відповідність текстового матеріалу цілям навчання читання. У спеціальній літературі виділяються такі критерії відбору, як *ситуативність*, тобто зв'язок з визначеними типовими ситуаціями спілкування; *ілюстративність* – здатність тексту ілюструвати дану ситуацію; *пізнавальна цінність*, яка важлива в інформативному і в соціокультурному плані; *доступність*, тобто відносна, перш за все, змістова

простота, яка дозволяє студентів розуміти професійно орієнтований текст; *методична цінність*, тобто насиченість тексту мовними одиницями: термінами, професіоналізмами, мовленнєвими кліше і структурами; *лінгвістична цінність*, тобто відповідність текстового фрагмента таким ознакам, як комунікативна і смислова цілісність, змістова і структурна зв'язність і завершеність. У контексті нашого дослідження важливими й доцільними видаються визначені О.О. Коломіною *мовні критерії, критерії змісту та кількісні критерії (4)* відбору автентичних текстів.

Провідним критерієм під час відбору автентичних текстів є *критерій змісту*, тому що читання як вид мовленнєвої діяльності спрямоване на вилучення змістової, а не лінгвістичної інформації. З іншого боку, критерій змісту визначає цінність тексту не лише як навчального матеріалу для читання, але й дозволяє передбачити, яку термінологічну лексику слід відібрати, щоб забезпечити студентам розуміння здобутої з тексту інформації та її використання шляхом обговорення і критичного аналізу прочитаного. Отже, від змісту тексту залежить ефективність організації навчальної інтерактивної діяльності з розуміння смислової інформації та результативність засвоєння термінологічної лексики при вживанні її у висловлюваннях студентів. Якщо зміст тексту не задовольняє пізнавальних потреб студентів, то з ним, як зазначають деякі дослідники, слід працювати як з «матеріалом» (лексичним, граматичним, логіко-структурним) для побудови інших текстів (наприклад, реферати з теми наукового дослідження, доповіді на конференцію, курсові і дипломні роботи тощо). В такому випадку створення нового тексту передбачає активізацію термінологічної лексики в усному і писемному мовленні та набуття студентами комунікативної спроможності користуватися термінами у діловому спілкуванні й обміні професійною інформацією, що відповідає завданням формування англомовної лексичної компетенції.

Критерій змісту також враховує наявність у текстах таблиць, схем, графіків та інших паратекстуальних засобів, які сприяють кращому розумінню студентами термінологічних одиниць та вираженій за їхньою допомогою фахової інформації, служать засобом підвищення «мотиваційної спроможності» (термін Л.П. Смелякової) тексту під час його читання і творчій інтерпретації в інтерактивній діяльності. Фахова лексика, відібрана з текстів, які ілюструють і візуалізують вербальну інформацію, забезпечує потреби студентів-економістів у розширенні їхнього професійного словника та зумовлює активізацію фонових знань і стимулювання інтересу до своєї професії, формує не лише лексичну компетенцію, але й створює передумови, за О.Б. Тарнопольським, для формування широкої професійно орієнтованої комунікативної компетенції. Таким чином, проаналізований під кутом зору нашого дослідження критерій змісту визначає здатність тексту бути ще й стимулом для породження

власного висловлювання з використанням галузевої термінології, що важливо для реалізації комунікативних намірів під час спілкування студентів на фахові теми у професійних ситуаціях сфери діяльності економістів.

Урахування *мовних критеріїв* відбору фахових текстів передбачає аналіз кількісних і якісних характеристик одиниць спеціальної лексики, її граматичного оформлення та усвідомлення виділених дослідниками стилістичних рис тексту: офіційність, стандартизованість, логічність, нейтральність, стислість, ефективність, які реалізуються за допомогою позамовних і мовних засобів.

Отже, мовний критерій дозволяє диференціювати й виділити термінологічну лексику із масиву тексту з урахуванням її лінгвістичних особливостей і структури, що важливо для побудови граматично правильних та логічно змістовних висловлювань на професійну тематику, адекватного й доцільного вживання термінів у письмовій формі (наприклад, при заповненні документації). Застосування мовних критеріїв у процесі відбору фахових автентичних текстів дозволяє побачити функціонування термінологічної лексики у різних контекстах, словесних сім'ях і парадигматичних зв'язках, показує багатство семантичних полів термінологічного лексикону підмови спеціальності. Мовний критерій відбору фахових текстів, що відображає функціональну здатність тексту до забезпечення студентів ілюстраціями вживання лексики у контексті, дає можливість виділити лексико-семантичні поля термінологічної лексики підмови економіки та згрупувати її за тематикою навчальних модулів, передбачених Робочою програмою. Тому мовні критерії відбору фахових текстів є важливими з огляду забезпечення необхідної студентам термінологічної лексики, що репрезентує відповідну галузь наук.

Розглядаючи *кількісний критерій* відбору фахових текстів, слід пам'ятати про те, щоб вибірка була достатня і дозволяла охопити тексти всіх зазначених вище жанрів. Іншими словами, дотримання кількісного критерію відбору фахових автентичних текстів вимагає визначення масиву текстів, який би був достатнім і репрезентативним джерелом термінологічної лексики, охоплював широкий діапазон термінів відповідного профілю. Як було доведено дослідниками (В.О. Кудряшова, О.С. Малюга, С.В. Подолкова, Н.С. Саєнко), для проведення лінгвістичного аналізу текстів на предмет частотності термінологічної лексики і виділення автентичних мовних одиниць, важливих і необхідних для використання у практиці усного і писемного спілкування під час вирішення комунікативних завдань, достатньою є вибірка у кількості 200-250 текстів (5).

Здійснений вище аналіз критеріїв відбору фахових текстів підводить теоретичну базу для практичного його проведення і дозволяє перейти до відбору власне галузевої лексики, необхідної студентам для розуміння прочитаного тексту, стимулювання його обговорення в інтерактивній

навчальній діяльності, тобто для практичного оволодіння термінологією підмови спеціальності. Очевидно, що вивчення термінологічної лексики відповідно до фахової підготовки студентів у немовному ВНЗ, а відтак і формування їхньої іншомовної лексичної компетенції, буде тим успішнішим, чим краще зроблений відбір і методична класифікація лексичного матеріалу, що залучається до навчального процесу.

Таким чином, ми розглянули проблему відбору навчального матеріалу для формування англомовної лексичної компетенції у студентів економічних спеціальностей – майбутніх фахівців у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Проведене дослідження дозволяє перейти до підготовки й розробки методичної типології англійської економічної лексики і створення адекватних вправ для її навчання, що становить перспективу подальшої роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранова Г.В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ: Монографія. – К.: Фірма «Інкос», 2005. – С. 101.
2. Закон України «Про вищу освіту». – Київ: АТ «Книга», 2002. – 67 с.
3. Мазунова Л.К. Текст как культурно-языковое пространство и единица обучения иностранному языку и культуре // http://www.nic.bashedu.ru/str_n_col/vestnic/magaz1_4/mazun.htm.
4. Коломінова О.О. Методика формування соціокультурної компетенції учнів молодшого шкільного віку процесі навчання усного англомовного спілкування: Дис. ... канд.пед.наук: 13.00.02 / КДЛУ. – К.,1998. – С. 62.
5. Малуго О.С. Лінгвістичні характеристики наукової англомовної статті аграрного профілю // Вісник КНЛУ. Серія: Педагогіка і психологія. – 2004. – Вип. 7. – С. 135.
6. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Кол-в авторів: Г.Є. Бакаєва, О.А. Борисенко, І.І. Зуєнок та ін. – К.: Ленвіт, 2005. – С. 9-10.